

насамперед, слід відносити міжнародну організацію з питань сільського господарства і продовольства. Україна повинна розширювати напрямки співробіт-

ництва з цими міжнародними організаціями і прагнути більш активно долучатися до процесів забезпечення міжнародної продовольчої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Eide A. The human right to adequate food and freedom from hunger // The right to food in theory and practice. Rome : FAO, 1998. – P. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/w9990e/w9990e03.htm>.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
3. Всеобщая декларация о ликвидации голода и недоедания. Принята 16 ноября 1974 года Всемирной продовольственной конференцией, созванной в соответствии с Резолюцией 3180 (XXVIII) Генеральной Ассамблеи от 17 декабря 1973 года и принята Резолюцией 3348 (XXIX) Генеральной Ассамблеи от 17 декабря 1974 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hunger.shtml.
4. Declaration of World Food Summit : five years later. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/MEETING/005/Y7106E/Y7106E09.htm>.
5. Валетова Ю.А. Всемирная продовольственная безопасность – новый компонент всеобъемлющей системы международной безопасности / Ю.А. Валетова // Новое слово в науке и практике : гипотезы и апробация результатов исследований. – № 5. – 2013. – С. 170–174.
6. Совместное заявление по всемирной продовольственной безопасности. Аквильская инициатива по продовольственной безопасности (АИПБ). Документ принят главами государств и правительств «Группы восьми» 8–10 июля 2009 года: пер. с англ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://archive.kremlin.ru/events/articles/2009/07/219334/219445.shtml>.
7. Положение дел в связи с отсутствием продовольственной безопасности в мире. Доклад ФАО 2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.fao.org/docrep/013/i1683r/i1683r00.htm.
8. Сельскохозяйственное развитие и продовольственная безопасность. Документ : A/RES/63/235. Принят на 63 сессии Генеральной Ассамблеи ООН, 22 декабря 2008 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/63/235>.

УДК 341.645

САНКЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН ЗА ВЧИНЕННЯ АКТИВ АГРЕСІЇ: НА ПРИКЛАДІ САНКЦІЙ ЩОДО АГРЕСІЇ ІРАКУ ПРОТИ КУВЕЙТУ

FORMATION OF NON-AGGRESSION PRINCIPLE WITHIN NURNBERG PROCESS

Касинюк І.В.,

*здобувач кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті досліджено правову природу санкцій Ради Безпеки ООН як різновиду міжнародно-правової відповідальності держав за вчинення активів агресії, їх класифікацію. Проаналізовано ефективність діяльності Ради у боротьбі з агресивними діями держав.

Ключові слова: санкції, Рада Безпеки ООН, примусові заходи, військові санкції, невійськові санкції, акт агресії, міжнародно-правова відповідальність.

В статье исследована правовая природа санкций Совета Безопасности ООН как разновидности международно-правовой ответственности государств за совершение актов агрессии, их классификация. Проанализирована эффективность деятельности Совета в борьбе с агрессивными действиями государств.

Ключевые слова: санкции, Совет Безопасности ООН, принудительные меры, военные санкции, невоенные санкции, акт агрессии, международно-правовая ответственность.

The legal nature of Security Council sanctions as a kind of States' international legal responsibility for acts of aggression is researched; its classification is researched. The effectiveness of Security Council's activities in sphere of fighting with States' aggression is analysed.

Key words: sanctions, Security Council of UNO, enforcement measures, military sanctions, nonmilitary sanctions, act of aggression, international legal responsibility.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин, незважаючи на визнання агресивної війни міжнародним злочином, найбільш економічно розвинені та воєнізовані держави час від часу застосовують акти агресії задля забез-

печення власних інтересів. Вивчення правової природи та ефективності санкцій Ради Безпеки ООН є необхідним задля постійного підвищення ефективності міжнародного співробітництва у боротьбі з агресією.

На сьогодні не існує нових вітчизняних наукових досліджень із цього питання. У доктрині окремі аспекти вказаної проблематики досліджували: В.Ф. Антипенко, І.П. Бліщенко, В.А. Василенко, Н.А. Зелінська, І.І. Лукашук, Ю.В. Манійчук, О.В. Сенаторова, І.В. Фісенко, С. Саяпін, А. Кассезе, Дж. Кроуфорд, Й. Дінштейн, М. Політі та ін. З огляду на все вищенаведене можна стверджувати, що обрана тематика є надзвичайно актуальною, має теоретичне і практичне значення.

Розглянути та проаналізувати правову природу санкцій Ради Безпеки ООН, як різновиду міжнародно-правової відповідальності держав за вчинення актів агресії.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до норм Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН (1970), «кожна держава зобов'язана утримуватися у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним із цілями ООН» [4]. З вищезазначеного принципу витікає принцип міжнародно-правової відповідальності держав за агресію та принцип індивідуальної міжнародної кримінальної відповідальності за цей злочин.

На XXIX сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1974 році було прийнято Резолюцію № 3314 «Визначення агресії», яка дозволила точно встановити ознаки діяння, що кваліфікується як акт агресії. Агресією, – регламентує ст. 1 Резолюції, – є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, не сумісним зі Статутом ООН...» [5].

Провідну роль у співпраці суб'єктів міжнародного права у боротьбі з агресією відіграє саме Рада Безпеки ООН (далі – РБ ООН). Так, відповідно до Статуту ООН, РБ ООН несе відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки. Вона єдина з органів може приймати юридично обов'язкові для держав рішення. Таким чином, держави-члени ООН беруть на себе міжнародно-правове зобов'язання виконувати рішення Ради Безпеки, яка відіграє провідну роль у визначенні будь-якої загрози миру, його порушення або акту агресії (ст. 39), уповноважена вимагати виконання тимчасових заходів (ст. 40) та вирішує, яких заходів військового або невійськового характеру державам слід вжити (ст. 41, 42) [11].

Відповідно до розділу VII Статуту ООН Рада Безпеки може приймати рішення про примусове застосування силових заходів із метою підтримання та відновлення міжнародного миру і безпеки, особливо, якщо попередні етапи миротворення не призвели до позитивного результату. Такі заходи варіюються від економічних санкцій до міжнародних військових акцій. За останнє десятиліття санкції запроваджувалися щодо Іраку, колишньої Югославії, Лівії, Гаїті, Ліберії, Руанди, Сомалі, Судану, С'єра-Леоне, Союзної Республіки Югославії (включаючи Косово),

Афганістану, Ефіопії. Серед санкцій були як всеохоплюючі економічні та торгові санкції, так і конкретні заходи, такі, як ембарго на поставки зброї, заборони на пересування, обмеження фінансового та дипломатичного характеру. Застосування санкцій спрямоване на здійснення тиску на державу або структуру без застосування сили. У випадках, коли зусилля задля мирного вирішення проблеми не дають необхідного результату, можуть бути запроваджені більш рішучі заходи із застосуванням «усіх необхідних заходів», аж до військових дій, задля вирішення конфлікту. Військові дії з відновлення суверенітету Кувейту після вторгнення Іраку (1991), з надання гуманітарної допомоги в Сомалі (1992), захисту цивільного населення у Руанді (1994), відновлення законної влади у Гаїті (1994), відновлення миру в Східному Тиморі (1999), були санкціоновані Радою Безпеки ООН, але повністю контролювалися державами, що брали участь у них.

Серед постанов міжнародних організацій, у тому числі органів ООН, рішення Ради Безпеки ООН щодо запровадження санкцій займають особливе місце. На думку В.В. Нечаєва, «важливість рішень Ради Безпеки полягає в тому, що вони регулюють першочергові політичні питання, пов'язані з підтримкою загального миру та безпеки народів, а також у тому, що виконання цих рішень є обов'язковим для всіх держав». На думку В.В. Нечаєва, рішення Ради мають безумовну юридичну силу і є значущими джерелами міжнародного права [3, с. 23].

у рамках обраної тематики дослідження за доцільне ми вважаємо проілюструвати ефективність санкцій РБ ООН на прикладі вирішення нею військового конфлікту між Іраком і Кувейтом. Так, у липні 1990 року президент Іраку Саддам Хусейн обвинувачив Кувейт у порушенні домовленостей Організації країн-експортерів нафти про квоти видобутку нафти, «окупації частини іракської території» та «пособництві в імперіалізмі та сіонізмі». 02 серпня іракські війська розпочали бойові операції із захвату Кувейту. 08 серпня Саддам Хусейн оголосив про закінчення анексії та «возз'єднання Іраку та Кувейту». Уряд Іраку виправдовував це тим, що Кувейт був західною територією Іраку, яку було відторгнуто Великобританією у 1913 році. Практично всі іракські уряди, як монархічні, так і республіканські, конституційно не визнавали протекторат Англії над Кувейтом. У 1961 році Ірак виступив проти надання незалежності Кувейту, а тодішній президент Абдель Керим Касем видав указ про приєднання його до Іраку. У 1963 році керівництво Іраку визнало суверенітет Кувейту, однак у 1973 році знову висунуло претензії щодо території Емірату, що прилягає до Умм-Касру, та щодо островів Варба та Бубіян у Персидській затоці [9].

Рада Безпеки, посилаючись на ст. 39 Статуту ООН, кваліфікувала дії Іраку, як «вторгнення збройних сил Іраку у Кувейт», і констатувала, «що в даному випадку має місце порушення міжнародного миру та безпеки».

Економічні санкції щодо Іраку у відповідь на його агресивні дії було запроваджено 06 серпня 1990 року

(Резолюція № 661). Державам-членам ООН було заборонено:

1) імпорт на свою територію всіх товарів та продукції, вироблених у Іраку або Кувейті та експортованих з них після дати прийняття даної Резолюції;

2) будь-яка діяльність, що здійснюється їх громадянами, або на їх території, що сприяє експорту або перевезенням будь-яких товарів чи продукції з Іраку або Кувейту;

3) будь-які операції, здійснювані їх громадянами або суднами, що плавають під їх прапором, або на їх території, що пов'язані з виробленою в Іраку та Кувейті продукцією, експортованою з них після дати прийняття даної Резолюції, включаючи, зокрема, будь-які перекази коштів Іраку та Кувейту з метою здійснення таких операцій або видів діяльності;

4) продаж або поставки їх громадянами чи з їх територій, або з використанням суден, що плавають під їх прапором, будь-яких товарів або продукції, включаючи зброю або будь-яке інше військове обладнання незалежно від того, чи вироблено воно на їх території (за винятком постачань, призначених виключно для медичних цілей, та постачань продуктів харчування у рамках гуманітарної допомоги будь-якій особі чи органу в Іраку або Кувейті);

5) надання уряду Іраку або будь-якому торговому, промислового або громадському підприємству в Іраку або Кувейті будь-яких засобів або інших фінансових чи економічних ресурсів [6].

09 серпня 1990 року Рада Безпеки ООН одногосно засудила анексію Кувейту, як «юридично незаконну та недійсну». Так, було прийнято Резолюцію № 662, в якій зазначалося, що Рада Безпеки «прагне покласти край окупації Кувейту Іраком та відновити суверенітет, незалежність та територіальну цілісність Кувейту». Анексія Кувейту Іраком в якій би то не було формі та під яким би то не було приводом є юридично незаконною та вважається недійсною. Рада закликала всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати цю анексію та утримуватися від будь-яких дій, що могли б бути розтлумачені як непряме визнання анексії [7].

Для повного зупинення морських торгових зв'язків з Іраком 25 серпня 1990 року Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію № 665, а 25 вересня 1990 року ухвалила Резолюцію № 670 про введення проти Іраку повітряного ембарго, що передбачало заборону на перевезення до Іраку будь-яких вантажів, окрім продуктів харчування та гуманітарної допомоги. Ми можемо констатувати, що вищезазначені санкції, застосовані до Іраку, є невійськовими.

29 листопада 1990 року РБ ООН було прийнято Резолюцію № 678, в якій Рада Безпеки наголошувала на тому, що «надає Іраку останню можливість виконати всі попередні резолюції». В той же час Рада уповноважила держав-членів, що співробітничали з урядом Кувейту (якщо Ірак до 15 січня 1991 року не виконає всі вимоги), «вжити всіх необхідних заходів задля того, щоб підтримати та відновити міжнародний мир та безпеку в цьому районі» [8]. На прикладі можемо побачити, що запровадження невійськових

санкцій не завжди є достатніми задля припинення акту агресії, і РБ ООН, у разі необхідності, вдається до примусових дій повітряними, морськими або сухопутними силами, що виявляються необхідними для підтримки або поновлення міжнародного миру та безпеки. Так, відповідно до ст. 43 Статуту, всі члени ООН на ознаку внесення свого вкладу у справу підтримки міжнародного миру та безпеки повинні бути готові за вимогою Ради Безпеки надати їй у розпорядження відповідно до спеціальної угоди або угод збройні сили, допомогу й відповідні засоби обслуговування, що є необхідними для підтримки міжнародного миру та безпеки [11].

Але в Резолюції № 678 не було прямої регламентації дозволу застосування збройних сил державами-членами ООН, а замість неї містилося положення, що дозволяло «вжити всіх необхідних заходів». Послідовно виникає питання «Які саме заходи підпадають під категорію всіх необхідних?» і «Чи підпадають військові примусові заходи під цю категорію?». Зазвичай, коли РБ ООН запроваджує застосування невійськових заходів, наприклад, економічних санкцій, вона конкретизує їх перелік, а військові заходи, як правило, прямо не передбачені. Під час обговорення Резолюції № 678 представник із Малайзії наголошував на тому, що «у Резолюції немає необхідних роз'яснень того, коли Рада надає державам санкцію на застосування сили», а «такі держави несуть повну відповідальність за свої дії перед Радою відповідно до чіткої системи інформування та звітності... Такий прецедент може призвести до негативних наслідків у майбутньому». Він також додав, що «Резолюція не надає «карт-бланшу» для надмірного та невибіркового застосування сили» [10, с. 519].

Але Резолюцію № 678 було розтлумачено, як дозвіл сформованої на той момент коаліції Багатонаціональних сил на проведення військової (далі – БНС) операції зі звільнення Кувейту. Так, 17 січня 1991 р. війська БНС розпочали бойові операції зі звільнення Кувейту – «Буря в пустелі» та «Шабля пустелі». На прикладі можемо побачити, що вищезазначені змістові прогалини у рішеннях Ради Безпеки ООН призводять до виникнення колізій у міжнародно-правовому регулюванні придушення актів агресії – вчинення «сильними і обороноздатними державами», так би мовити, політичних злочинів із метою заволодіння певними природними ресурсами інших держав. Одним із перших вагомих факторів, що свідчить про початок війн за ресурси, є саме агресія США в Іраку, що нібито була санкціонована РБ ООН. У даному випадку жодна з держав чи міжнародна організація не ризикнула стати на бік Іраку. Голова Федерального резервного управління (1987–2006 р.) США А. Грінспен наголошував, що «основною причиною війни в Іраку була нафта». На його думку, «режим С. Хусейна загрожував безпеці нафтових поставок до Близького Сходу» [2, с. 146–149]. У результаті вторгнення військ США до Іраку замість швидкої перемоги та створення «стабільної демократії» це призвело до багаторічної війни.

Ще однією вадою в ефективності діяльності РБ ООН є відсутність можливості порушення справи

щодо агресії без винесення рішення про це Радою Безпеки, до складу якої входять п'ять держав, які можуть заблокувати прийняття такого рішення щодо себе. Відповідно до п. 2-3 ст. 27 Статуту ООН рішення РБ ООН із процедурних питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів Ради. Рішення РБ ООН з усіх інших питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів Ради, включаючи співпадаючі голоси всіх постійних членів Ради, причому сторона, що приймає участь у спорі, повинна утриматися від голосування (правило одноголосності) [11]. Таке правило одноголосності призводить до безпорадності РБ у врегулюванні спорів, учасниками яких є її постійні члени.

Сьогодні переважна більшість держав вважають, що право вето є «недемократичним анахронізмом». У бік Ради постійно лунають обвинувачення стосовно того, що вона є «ефективною лише у захисті прав та інтересів її постійних членів». Держави-члени

ООН не відчують своєї причетності до прийняття рішень, тому що більшість засідань відбуваються, так би мовити, «за зачиненими дверима», та найчастіше інформацію про їх результати держави отримують вже постфактум [1].

Висновки. На сьогоднішній день РБ ООН є єдиним уповноваженим на те міжнародним співтовариством органом, що може запроваджувати військові санкції щодо держав-агресорів. Але, на жаль, її діяльність не може бути в повній мірі ефективною через правило одноголосності держав «великої п'ятірки», що діє при прийнятті неформальних рішень. Крім того, Рада дуже «обережно» і нечасто приймає рішення щодо застосування примусових заходів військового характеру до держав, що вчиняють акти агресії, не конкретизуючи їх. Через те виникають колізії міжнародно-правової регламентації діяльності суб'єктів міжнародного права у боротьбі з агресією держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гришаева Л. Право-вето – важнейший вопрос реформы Совета Безопасности ООН. Позиции стран по реформе СБ. [Електронний ресурс] / Л. Гришаева // Обозреватель. – 2006. – № 5. – Режим доступу: http://www.observer.materik.ru/observer/N6_2006/6_12.HTM.
2. Маляр Г. Доступ до природних ресурсів, як причина розв'язання агресивної війни [текст] / Г. Маляр // Підприємництво, господарство і право. – № 9. – 2008. – С. 146–149.
3. Нечаев В. Соблюдение основ международного права в контексте деятельности ООН. [Електронний ресурс] / В. Нечаев // Молодой ученый. – 2011. – № 7. – Т. 2. – С. 22–25.
4. Резолюция 3314 (XXIX) от 14 декабря 1974 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml.
5. Резолюция № 2625 (XXV) ГА ООН от 24 октября 1970 года «Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций».
6. Резолюция № 661 (1990) СБ ООН от 06 августа 1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/85/IMG/NR057585.pdf?OpenElement>.
7. Резолюция № 662 (1990) СБ ООН от 09 августа 1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/86/IMG/NR057586.pdf?OpenElement>.
8. Резолюция СБ ООН 678 (1990) от 29 ноября 1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/576/02/IMG/NR057602.pdf?OpenElement>.
9. Родригез А. Новейшая история стран Азии и Африки. XX век. Часть 3. – 1945–2000. [Електронний ресурс] / А. Родригез. – 2004. – 272 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://middleeast.org.ua/modern/k4.htm>.
10. Справочник по практике Совета Безопасности ООН. Дополнение за 1989–1992 годы. – Нью-Йорк: ООН, 2009. – 843 с.
11. Статут ООН від 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.